

TÜRKİYE’DE UZAKTAN ÖĞRETİM SİSTEMİ: AÇIK ÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Serap SUĞUR*
Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN**
Nadir SUĞUR***

ÖZ

Bu çalışma Türkiye’de açık öğretim sistemi içerisinde eğitim ve öğretim gören öğrencilerin sosyal ve ekonomik profillerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de uzaktan eğitim açık öğretim adı altında Anadolu Üniversitesi bünyesinde 1982 yılından beri yürütülmektedir. 2005 yılı itibariyle büyük bir bölümü yurt içinde olmak üzere KKTC ve Avrupa ülkelerinde açık öğretim sistemine dahil olan öğrenci sayısı bir milyona yaklaşmıştır. Bu oldukça büyük bir rakamdır. Bu sayısal büyüklük, Türkiye’de eğitim sistemi içerisinde önemli bir yer oluşturan açık öğretim öğrencilerinin sosyal ve ekonomik profillerinin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Sosyolojik açıdan açık öğretim öğrencilerinin hangi gelir grubundan geldikleri, medeni durumları, cinsiyet ve yaş dağılımları, ağırlıklı olarak kırsal ya da kentsel kökenli mi oldukları, istihdam durumları, neden açık öğretimi tercih ettikleri ve Türkiye’de eğitim sisteminin işleyişi hakkında neler düşündüklerinin belirlenmesi Türkiye’de “açık öğretim gerçeğinin” daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Açık Öğretim, Açık Üniversite, Eğitim, Eşitsizlik

* Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

** Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

*** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Basın Yayın Bölümü

ABSTRACT*DISTANCE EDUCATION SYSTEM IN TURKEY: A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON STUDENTS ENROLLED IN OPEN EDUCATION*

This paper examines social and economic profiles of students who are enrolled in open education in Turkey. In Turkey, open education system was firstly introduced by Anadolu University in 1982. As of 2005, numbers of students who are currently registered in open education in Turkey, Northern Republic of Cyprus and Europe approached one million. The most of these students presently reside in Turkey. Since the number of students in open education increases rapidly in Turkey, it sociologically becomes necessary to look at social and economic characteristics of those students who study in open education. Thus, it is important to understand those students' level of income, gender formation, rural-urban origins, age groups, type of employment, preferences for open education and opinions about the education system in Turkey. This paper aims to fill this void and understand the world of students in open education in Turkey.

Key Words: Distance Education, Open University, Education, Inequality

1. Giriş

21. yüzyıl ile birlikte bilim, teknoloji ve kitle iletişim araçlarında yaşanan hızlı gelişmeler nedeniyle içinde yaşadığımız topluma “enformasyon toplumu” (Bell, 1973) ya da “ağ toplumu” (Castells, 1996) benzeri adlar verilmektedir. Kuşkusuz bu tür kavramsallaştırmalar teorik yönden halen tartışmalıdır. Literatürde bilgi-iktidar ilişkisi (Foucault, 1995), hangi tür bilgilerin ve hangi yollarla kitlelere ulaştırıldığı konuları da tartışılmaktadır. Ancak günümüzde bilginin akış hızı, internet ortamı başta olmak üzere çeşitli iletişim araçları sayesinde sermayenin ve malların hızını çoktan aşmıştır. Konuya eğitim açısından yaklaştığımızda ise özellikle son çeyrek yüzyıldaki gelişmelerin uzaktan eğitim sisteminin uygulanmasını ve yaygınlaşmasını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Örneğin, Türkiye’de devlet açık öğretim aracılığıyla eğitimi daha geniş bir toplumsal kesime *daha eşit bir şekilde* sunabilme olanağına sahip olmuştur. Bu açıdan televizyonun, açık öğretim hizmetlerinin *tüm bölgelere eşit bir şekilde* yayılmasını sağlayan en etkili iletişim teknolojisi olduğu söylenebilir.

Eğitim alanında açık öğretim, kitlesel öğretim, açık üniversite ve benzeri kavramlarla ifade edilen uzaktan eğitimin bugüne kadar yapılmış pek çok tanımı vardır. Bu tanımların bir bölümü uzaktan eğitimi, eğitim sistemindeki sınırlılıklar nedeniyle sınıf içi eğitim olanağının bulunmaması sonucu, örgün eğitimin dışında kalan bireylere eğitim olanağı yaratmaya yönelik olarak hazırlanmış bir eğitim programı olarak tanımlamaktadır (Faith, 1988; Holloway ve Ohler, 1991; Dhanarajan, 2001). Başka bir deyişle, uzaktan eğitim belirli sosyo-ekonomik gruplar arasında varolan ve eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinden kaynaklanan “uzaklığı” gidermede ve tüm bireylerin eğitimden eşit yararlanmasını sağlamada bir fırsattır (Faith, 1988; Marginson, 2004). Uzaktan eğitim ayrıca farklı coğrafi mekanlarda bulunan öğrenci ile öğretmeni bir iletişim ağı ile buluşturmaya yönelik, çağa uygun bir eğitim sistemi olarak da açıklanmaktadır (Hiple ve Fleming, 2002; Wheeler, 2005). Bu tanımların ötesinde, bilgi

teknolojisi kullanımına dayalı olması açısından, uzaktan eğitimin 21. yüzyılda küresel bir boyut kazanmaya başladığını ve uluslararası düzeyde oluşan enformasyon ekonomisi açısından bilginin transfer edilmesinde önemli bir araç niteliğine dönüştüğünü belirtmek gerekmektedir.

Başlangıçta çeşitli nedenlerden dolayı mevcut örgün eğitimin dışında kalanlara veya eğitimlerini tamamlayamamış olanlara yönelik “ikinci bir fırsat” niteliğinde bir eğitim programı olarak ortaya çıktığı kabul edilen uzaktan eğitim sisteminin zamanla resmi eğitim kurumlarının yanı sıra yerel ve küresel düzeyde kamu ve özel sektördeki pek çok kuruluş tarafından kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Günümüzde giderek yaygınlaşan bu öğretim yöntemi aracılığı ile bireyler televizyon, video kasetler, VCD, DVD, bilgisayar ve web gibi iletişim araçları ile evlerinden ya da işyerlerinden hiç ayrılmadan öğrenimlerini sürdürebilmekte ve arzu ettikleri bir uzmanlık alanından derece alabilmektedirler.

Uzaktan eğitim ve öğretim bugün dünyada başta ABD, İngiltere, Japonya, Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler olmak üzere bir çok ülkenin eğitim sistemlerinde önemli bir yere sahiptir. Uzaktan eğitim sistemi bu gün bir çok ülkede internet ve “online” eğitim ve değerlendirme programları gibi bilgi teknolojisindeki en son gelişmeler ışığında hızla yaygınlaşmakta ve çok çeşitli programlar altında uygulanabilmektedir. Son dönemlerde uzaktan eğitim sistemi öylesine bir hızla yaygınlaşmaya başlamıştır ki bazı akademik çevreler ister istemez “bilgisayar ekranı” gibi sanal bir ortam aracılığı ile gerçekleştirilen bu eğitim sisteminin “kampüs” içinde gerçekleştirilen geleneksel örgün eğitimin yerini alıp alamayacağını tartışmaktadır (Beaudoin, 2003; Howell vd., 2003).

Türkiye’de de yüksek öğretimi yeniden düzenleyen 2547 sayılı kanuna dayalı olarak 1982’de çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yükseköğretimde uzaktan eğitimin Anadolu Üniversitesi tarafından “açık öğretim” adı altında sürdürülmesinin karara bağlanması ile birlikte bu alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu kararın ardından 1982-

1983 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi'nde yükseköğretimde uzaktan eğitim vermek üzere bir Açık Öğretim Fakültesi (AÖF) kurulmuştur. 1982'de İktisat ve İş İdaresi programları ile eğitime başlayan AÖF, ilerleyen yıllarda bünyesine yeni programlar katarak yeniden yapılmış ve nihayet günümüzde İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı, İktisat Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Batı Avrupa Programları dahil olmak üzere 5 ayrı dalda uzaktan eğitim hizmeti vermeye başlamıştır.

Türkiye'de sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı eğitim olanaklarından yararlanmada belirli kesimler arasında önemli fırsat eşitsizlikleri olduğu bilinmektedir. Özellikle, merkeze uzak coğrafi bölgelerde ve kırsal alanlarda yaşayan kesimler, kentlerdeki dar gelirliler, yoksullar ve toplumsal cinsiyet ilişkileri nedeniyle çok yönlü mağduriyete uğrayan kadınlar örgün eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlanamamaktadırlar. İşte bu noktada, Türkiye'de açık öğretim sisteminin toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler sürecine nasıl eklemlenmiş olduğu son derece önemli bir konudur. Çünkü bu sistemin en temel amacı, eğitimde fırsat eşitsizliklerini uzaktan eğitim yoluyla azaltmaktır. Bu çalışma açık öğretimin bu eşitsizlikleri giderici mi yoksa bu eşitsizlikleri yeniden üreten ve süreklileştiren bir eğitim sistemi mi olduğu sorusunun yanıtını aramaya çalışacaktır.

Yükseköğretimde oldukça büyük bir öğrenci kitlesinin taleplerini karşılayan açık öğretimin uzaktan eğitime dayalı eğitim programları bugüne değin eğitim teknolojisi (Özgür, 2000; Barkan vd., 2004), teknoloji kullanımı (Özkul ve Kesim, 1999; Demiray, 2002; Kesim, 2005), açık öğretimde danışmanlık, yetişkin-yaşlı eğitimi (Demiray, 1993), öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri (Demiray, 1991) gibi çeşitli açılardan araştırmalara konu olmuştur. Bu araştırmalar Türkiye'de açık öğretimde uzaktan öğretim yolu ile öğrenim gören öğrencilerin teknoloji kullanımı, boş zamanlarını değerlendirme ve danışmanlık hizmetinden yararlanma gibi konularda önemli ve aydınlatıcı bilgiler sağlamıştır.

Ancak konuyla ilgili literatüre bakıldığında, konuyu yukarıda belirtilen demografik ve sosyo-ekonomik etkenlerin Türkiye’de uzaktan eğitim sisteminde öğrenim gören öğrencilerin tercihleri üzerindeki etkileri açısından ele alarak değerlendiren sosyolojik araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, uzaktan eğitim ile yaş, cinsiyet, coğrafi bölge, gelir düzeyi gibi değişkenler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesini ve sosyolojik olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Coğrafi bölgeler arasındaki eşitsizlikler, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, uzaktan eğitim sisteminden yararlanan öğrencilerin tercihlerini nasıl ve ne ölçüde etkilemektedir? Mevcut uzaktan eğitim sistemi farklı demografik, sosyo-ekonomik, yaş ve cinsiyet gruplarından gelen öğrencilerin temel ihtiyaçlarına ne derece cevap verebilmektedir? Farklı sosyo-ekonomik kökenlerden gelen öğrencilerin yaşamlarında uzaktan eğitim sistemi nasıl bir işleve sahiptir? Bu sistem aracılığı ile edindikleri bilgileri ne tür temel amaçlar için kullanmaktadırlar? Uzaktan eğitim sistemi farklı sosyo-ekonomik ve cinsiyet gruplarından gelen öğrenciler açısından eğitimdeki fırsat eşitsizliklerini ne ölçüde gidermektedir?

Çalışmanın amacı, yukarıda sözü edilen tüm bu sorulara ışık tutmaktır. Çalışma, bu amaçla Anadolu Üniversitesi’nde açık öğretime kayıtlı öğrenciler üzerinde uygulanmış olan bir alan araştırmasının sonuçlarına dayanmaktadır. İstatistiksel analizlerin yanı sıra, araştırma uzaktan eğitim sisteminde okuyan öğrencilerin deneyimlerine dayalı olması açısından ‘birinci el verileri ve görüşleri’ de kapsamaktadır. Bu çerçevede araştırmada yerine göre hem niceliksel hem de niteliksel veriler kullanılmıştır.

2. Türkiye’de Bir Uzaktan Eğitim Modeli Olarak Açık Öğretim

Türkiye’de eşitsizlik bir çok görünüm arz etmektedir. Bu çalışmanın kapsamı gereği eğitimdeki fırsat eşitsizliği üç temel ekseninde değerlendirilecektir. Bunlar sırasıyla bölgesel

eşitsizlik, kır-kent eşitsizliği ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerdir¹. Türkiye, gelir dağılımında olduğu gibi, eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanmasında da bölgeleri arasındaki eşitsizlikte dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin en temel göstergelerinden biri, 2004 yılında ÖSYM tarafından düzenlenen Üniversiteye Giriş Sınavı'nda Hakkari ve Ardahan'ın Türkiye'nin en başarısız illeri olarak ilk iki sırada yer alması olmuştur. Kuşkusuz bu tesadüfi bir sonuç değildir. Çünkü üniversiteyi kazanma oranı açısından doğu bölgelerinin başarısızlığı eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır-kent eşitsizliği de fırsat eşitsizliğinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Kırsal kesimde varolan yoksulluk ve kültürel etkenler ile eğitim olanaklarının yetersizliği eğitimde fırsat eşitsizliğini artırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ise fırsat eşitsizliğinin bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Kırsal kesimde daha yoğun yaşanmakla birlikte, Türkiye'de kadınlar eğitim olanaklarından erkeklerle eşit derecede yararlanamamaktadırlar. Kadın ve erkeklerin aynı sosyal ve ekonomik konumu paylaştıkları ailelerde bile kadınlar erkeklerden çok daha fazla mağduriyete uğrayabilmektedirler.

Türkiye'de toplumsal cinsiyete dayalı olarak kadınlar ve erkekler arasında eğitimde fırsat eşitsizlikleri olduğu ve bu nedenle kadınların, özellikle de kırsal kesimde yaşayan kadınların, eğitim olanaklarından yeterli ölçüde yararlanamadıkları ve bu durumun kadınlar ile erkekler arasında gelir eşitsizliği yarattığı bilinmektedir. Toplumsal gelişme ile eğitim arasındaki ilişkinin giderek önem kazandığı bir dönemde erkeklerin yanı sıra kadınların da eğitim düzeylerinin yükseltilmesi bilgi toplumu olmaya çalışan Türkiye açısından önem taşımaktadır.

Bu noktada Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Sistemi toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yanı sıra ekonomik yoksulluk, erken yaşta evlenme ve hayata atılma, coğrafi

¹ Bu çalışmada, toplumsal cinsiyetle ilgili veriler, çalışmanın devamı niteliğinde olan "Türkiye'de Açık Öğretimin Toplumsal Cinsiyet Açısından Görünümü: Erkek ve Kadın Öğrenciler Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme" başlıklı ayrı bir çalışmada işlendiğinden dolayı, sınırlı ölçüde ele alınmıştır.

uzaklık gibi çeşitli sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı yüksek öğrenim alamamış, öğrenimini tamamlayamamış ya da öğrenci alma kapasitesi sınırlı olan yüksek eğitim kurumlarına girememiş toplumsal kesimlere yükseköğretimden yararlanma olanağı sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Sistemi faaliyete başladığı ilk dönemden günümüze kadar eğitim programlarını ve eğitim hizmetlerini yazılı, görsel ve yüz yüze öğretim şeklinde çeşitli toplumsal taleplere göre yönlendirerek genişletmiş ve günümüzde sınırlarını Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerinin yanı sıra, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türk nüfusun yoğun olduğu Batı Avrupa ülkelerinde de yaygınlaştırmış bulunmaktadır. 2003-2004 yılı verilerine göre uzaktan öğretim yapan Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Sisteminin Türkiye sınırları içindeki toplam öğrenci sayısı 783.657'dir. Bu rakamın % 39.5'ini kadın ve % 60.5'ini de erkek öğrenciler oluşturmaktadırlar.

3. Metodoloji

Bu makale 2003-2004 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Sistemi'nin çeşitli programlarında kayıtlı 2,500 öğrenci üzerinde yapılan bir alan araştırmasının sonuçlarına dayanmaktadır. Çalışma büyük ölçüde pozitivist yöntemle gerçekleştirilmiştir, ancak pozitivist sınırlılıklarını aşmak amacıyla öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlardaki özgün ifadeler de kullanılmıştır.

Anket formlarının posta yoluyla gönderildiği 2,500 öğrenciden oluşan örneklemin % 40'ı kadın, % 60'ı erkektir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, araştırmanın evreninin Türkiye'deki tüm coğrafi bölgeleri kapsadığı göz önüne alınarak araştırma için her coğrafi bölgeden tipik olarak bir büyük ve bir küçük olmak üzere toplam 14 şehir seçilmiş ve örneklem grubu bu şehirlerde yaşayan öğrencilerle sınırlı tutulmuştur.

TABLO 1 YAKLAŞIK BURAYA

Araştırmanın örnekleme giren öğrenciler tarafından geri gönderilen anket formu sayısı 622'dir. Anket formlarını doldurarak geri gönderen öğrencilerin % 36'sı kadın, % 64'ü erkektir. Örnekleme giren öğrencilerin yaş ortalaması ise 30'dur. Bu da açık öğretimdeki öğrencilerin yaş ortalamasının 18-21 yaş arasında olan yüksek öğretim çağı nüfusuna göre yüksek olduğunu ve bu açıdan açık öğretimin yüksek öğretim çağı nüfusu yaş aralığında eğitim tamamlayamayanlar açısından ikinci bir fırsat olduğunu göstermektedir. Tablo 2'de örneklemin yaş aralıklarına göre dağılımından görüleceği gibi öğrencilerin yalnızca %18'i 18-21 yaş arası öğrencilerden oluşmakta geriye kalanların önemli bir bölümü ise 22-30 ile 31-40 yaş arasındaki öğrencilerden oluşmaktadır.

TABLO 2 YAKLAŞIK BURAYA

4. Araştırmanın Bulguları

Yerleşim yeri açısından bakıldığında örnekleme giren öğrencilerin %66'sı kentlerde, %26'sı ilçelerde ve son olarak %8'i de köylerde yaşamaktadır. 2002-2003 yılında yapılan başka bir çalışmada da örnekleme giren öğrencilerin %65'inin şehirlerde yaşadığı, %25'inin ilçelerde ve %10'unun da köylerde yaşadıkları tespit edilmiştir (Hakan vd., 2004:65). Açık Öğretim Fakültesi Öğrenci Profili Araştırmasına göre de (2003), 2000-2001 öğretim yılında yeni kayıt yaptıran öğrenciler yaşadıkları yerin niteliği açısından değerlendirildiğinde yaklaşık %64'ünün şehirlerde ve %36'sının da ilçe, kasaba ve köylerde yaşadıkları görülmüştür.

Her üç araştırma da Türkiye'de uzaktan yüksek öğretimdeki öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun kentlerde yaşadığını, ilçe, kasaba, bucak ve özellikle köy gibi yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencilerin oranının ise daha düşük olduğunu göstermektedir. Tüm dünyada farklı coğrafi mekanlarda yaşayan sosyo-ekonomik gruplar arasında eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinden kaynaklanan "uzaklığı" gidermede ikinci bir fırsat yaratma konusunda çağın en uygun eğitim sistemi olarak kabul edilen açık öğretimin Türkiye örneğinde ilçe, kasaba,

bucak ve özellikle köy kökenli öğrencilerin oranının düşük olması ise şüphesiz dikkat çekicidir.

Köyde yaşayan öğrencilerin açık öğretimdeki oranının düşük olmasının ise bir çok nedeni vardır. Bunların başında kırsal kesimlerde eğitim-öğretime olan gereksinimin görece az olması, geleneksel aile ilişkilerinin kısıtlayıcı olması, örgün veya açık öğretim yoluyla temel eğitim olanaklarının bu kesimlere yeterince ulaştırılamaması ve bunların sonucunda bu kesimlerde yaşayan insanların temel eğitim düzeylerinin düşük olması gibi etkenler gelebilir. Kentsel yerleşim alanlarında geniş kitlelere ulaşmada görece başarılı olan açık öğretim sistemi kırsal kesimlerde aynı başarıyı gösterememektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de eğitim alanında varolan kırsal-kentsel fırsat eşitsizliğinin açık öğretim düzeyinde bile yeterince giderildiğini söylemek mümkün değildir.

Medeni durum açısından incelendiğinde, örneklemdaki öğrencilerin % 56’sının evli öğrencilerden, % 42’sinin ise bekar öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Boşanmış veya dul öğrencilerin örneklem içindeki oranı ise % 2’dir. Açık Öğretim Fakültesi Öğrenci Profili Araştırmasına göre (2003), 2003-2004 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Sistemine kayıtlı olan öğrencilerin medeni durumlarına bakıldığında da öğrencilerin %42’sinin evli, %58’inin bekar olduğu görülmüştür. Her iki araştırmada da öğrencilerin ortalama olarak yarısının evli olması önemli bir veridir. Zira Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, özellikle alt gelir grupları açısından evli olmak çok defa eğitim-öğretim sürecini tamamlamamış olmak yada eğitim-öğretime tekrardan başlayamamak anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye’de açık öğretim sistemindeki öğrencilerin önemli bir bölümünün evli olması, sistemin evli olan ve bir şekilde eğitimini tamamlayamamış olan kitlelere eğitim-öğretim olanaklarını ulaştırmada önemli bir mesafe aldığını göstermektedir. Bununla birlikte cinsiyet açısından bakıldığında örneklemdaki erkek öğrencilerin %64’ünün evli olmasına karşın kadın öğrencilerin %41’inin evli olması eğitim tamamlamada evliliğin kadınlar ve erkekler üzerinde

farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Örnekleme, açık öğretimi devam zorunluluğu olan fakültelere evlilik ve ailevi sorumluluklar nedeniyle gidemediğinden dolayı tercih ettiğini belirten evli kadınların oranının %49 olmasına karşın bu oranın evli erkeklerde %27 düzeyinde olması da bu görüşü desteklemektedir.

Çalışma ve meslek durumları açısından bakıldığında örnekleme oluşturan öğrencilerin % 74'ünün dışarıda ücretli olarak çalışmakta olduğu, % 23'ünün işsiz olduğu ve % 3'nün de kendi hesabına çalıştığı tespit edilmiştir. Dışarıda ücretli çalışan öğrencilerin % 70'i memur (düz memur, ordu ve emniyet mensubu, banka memuru, eğitim mensubu, sağlık memuru, ve benzeri), % 26'sı ise işçi olarak çalıştıklarını belirtmiş; geri kalan %4'lük bir kesim ise dışarıda ücretli olarak çalıştığını belirttiği halde çalıştığı işle ilgili daha detaylı bir bilgi vermemiştir.

Açık Öğretim Fakültesi Öğrenci Profili Araştırmasına göre (2003), 2003-2004 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Sistemi programlarına kayıtlı olan öğrencilerin çalışma durumlarına bakıldığında benzer şekilde öğrencilerin yaklaşık %75'i çalışan öğrencilerden oluşmaktadır. Mesleki açıdan incelendiğinde ise öğrencilerin yaklaşık % 64 gibi önemli bir çoğunluğunun çeşitli kamu ve özel kuruluşlarda memur, öğretmen, polis, muvazzaf subay ve astsubay olarak çalıştıkları görülmüştür.

Açıkça görüleceği gibi Türkiye'de uzaktan yüksek öğretime kayıtlı olan öğrencilerin çok önemli bir çoğunluğu çalışan, özellikle de memur olarak çalışan ve kentsel alanlarda yaşayan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu anlaşılır bir durumdur. Zira Türkiye'de açık öğretim memur olarak çalışanlar tarafından genellikle maaş ve kıdem artışı nedeniyle tercih edilmektedir.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin sosyo-ekonomik kökenlerine bakıldığında önemli bir bölümünün (%62) baba mesleği işçi-memur ve emekli işçi-memur olan alt veya alt-orta gelir düzeyinde ailelerden geldiği görülmektedir. Kadınların genel olarak işgücüne katılım

oranlarının düşük olduğu ÷lkemizde ÷rnekleme oluşturan ÷đrencilerin annelerinin meslek gruplarına bakıldığında ise % 87 gibi bñyñk bir çoğunluğun annesinin ev kadını veya işsiz kategorisinde olduğu saptanmıştır.

Gelir açısından da, % 74 gibi çok önemli bir çoğunluğu daha çok memur statüsñnde ücretli olarak çalışan bu ÷đrencilerin yalnızca % 14'ñ 1 milyarın üzerinde gelir göstermiş, geri kalanı ise 1 milyarın altında gelir beyan etmiştir. Gelir dağılımında ÷đrenci gruplarına daha ayrıntılı bakıldığında (Tablo 3); ÷rneklemedeki ÷đrencilerin % 46'sının aylık gelirinin 2004 yılı itibarıyla 500 milyonun altında, % 54'ññn gelirinin de 500 milyonun üzerinde olduğu görñlmektedir. Tablo 3, ÷rnekleme giren ÷đrencilerin yanı sıra, 2003-2004 ÷đretim yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Sistemine kayıtlı olan, dolayısıyla araştırmanın evrenini oluşturan ÷đrencilerin aylık net hane gelir durumlarını göstermektedir. Burada da 500 milyon baz alındığında, ÷đrencilerin % 49'unun aylık gelirinin 500 milyonun altında, % 51'inin gelirinin de 500 milyonun üzerinde olduğu görñlmektedir.

TABLO 3 YAKLAşIK BURAYA

Bu veriler Açık Öğretim Fakñltesi ÷đrencilerinin bñyñk bir çoğunluğunun alt ve orta-alt gelir grubundan geldiğini göstermektedir. Uzaktan eğitimin temel amaçlarından biri alt gelir grubundaki bireylere eğitim olanaklarını ulaştırmaktır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki açık ÷đretim sisteminin bu temel amaca belli ölçñlerde de olsa ulaştığı söylenebilir.

Örnekleme giren ve memur olarak çalışan ÷đrencilerin coğrafı bölgelere göre dağılımlarına bakıldığında, en kalabalık grubu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan ÷đrenciler oluşturmaktadır. Başka bir değişle bu bölgeden ÷rnekleme katılan ÷đrencilerin % 63 gibi önemli bir çoğunluğu memur olarak çalışan ÷đrencilerden oluşmaktadır. Bu da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki ÷đrencilerin, bölge halkından gelen ÷đrencilerden çok bu bölgede tayin nedeniyle bulunan memurlardan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan ÷đrencilerin çoğunun tayin nedeniyle bölge dışından gelen

memur kesiminden oluşmasının yanı sıra bölgenin açık öğretim sistemine kayıtlı öğrencilerin coğrafi dağılımında da en düşük orana sahip olması (bkz. Tablo 1) Türkiye’de eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin bölgesel derinliği bağlamında oldukça anlamlı görünmektedir. Ayrıca örnekleme en yüksek gelire sahip olan öğrencilerin de Türkiye’nin en gelişmiş iki bölgesi olan Ege ve Marmara bölgelerinde yaşıyor olmaları bölgeler arasındaki fırsat eşitsizliğinin ne kadar derin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ebeveynlerin eğitim durumlarına bakıldığında ise öğrencilerin, annelerinin daha düşük olmakla birlikte, hem anne hem de babalarının eğitim düzeylerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu da Türkiye’deki eğitim ve okullaşma oranının genel görünümü ile paralellik taşımaktadır. Nitekim Cumhuriyet döneminden günümüze kadar ülkemizde okuryazarlığın hızla yaygınlaşmasına rağmen, okullaşma oranında ve eğitimdeki fırsat eşitliğine her kesimden çocukların, özellikle de kırsal kesimlerden ve kız çocukların eşit katılımının sağlanmasında istenilen düzeye henüz ulaşamadığı bilinmektedir. Bu araştırmada örnekleme oluşturan öğrencilerin babalarının eğitim durumlarına bakıldığında % 15’inin babasının hiç okul yüzü görmediği, % 47 gibi önemli bir bölümünün babasının ise ilkokul mezunu olduğu, yine % 47 gibi önemli bir bölümünün annelerinin hiç okula gitmediği, % 40’lık bir oranının ise annelerinin ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Babası hiçbir eğitim kurumundan mezun olmamış olan öğrencilerin % 10’unun babası okur-yazar iken % 5’inin babası okur-yazar değildir. Benzer şekilde annesi hiçbir eğitim kurumundan mezun olmamış olan öğrencilerin % 20’sinin annesi okur-yazar iken % 26’sının annesi okur-yazar değildir.

Örnekleme grubunu oluşturan öğrencilerin açık öğretime kayıt yaptırmadan önceki eğitim yaşamlarına bakıldığında ise önemli bir bölümünün eğitim yaşamında kesintiler ve kopmalar olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre örnekleme öğrencilerin % 52’si daha önce çeşitli nedenlerden ötürü eğitimlerine ara vermek zorunda kalmışlardır. Eğitimine ara veren öğrencilerin bazıları tek bir nedenden, bazıları ise birden fazla nedenden dolayı eğitimlerine

ara vermişlerdir. Tablo 4'te öğrencilerin eğitimlerine ara vermelerine yol açan temel nedenlerin yüzdelerine bakıldığında öğrencilerin en çok ÖSS'yi kazanamama ve ekonomik zorluklar nedeniyle eğitimlerine ara verdikleri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle eğitimi engellenen ve bu nedenle eğitime ara vermek zorunda kalan öğrencilerin oranı ise daha az olmakla birlikte bu öğrencilerin tamamının kadın olması ve bu kadınların önemli bir bölümünün Doğu Anadolu Bölgesinde yaşıyor olması dikkat çekicidir.

TABLO 4 YAKLAŞIK BURAYA

Eğitimine ara veren öğrencilerin eğitimlerine kaç yıl ara verdiği incelendiğinde, % 55'inin 1-5 yıl, % 18'inin 5-10 yıl, % 8'inin 10-15 yıl, % 5'inin 15-20 yıl ve % 14'ünün de 20 yıldan fazla ara vermiş olduğu görülmüştür. Bu veriler göstermektedir ki, açık öğretim öğrencilerinin dörtte üçü eğitimlerine en fazla 0-10 yıl ara verenlerden oluşmaktadır. Eğitimlerine 20 yıldan fazla ara verenlerin oranının % 14 düzeyinde olması da dikkat çekicidir. Çünkü, uzaktan eğitim sistemlerinin en önemli hedeflerinden birisi sayılan her gruptan ve her yaştan eğitim görmek isteyenlere ulaşma hedefinin az da olsa Türkiye'de gerçekleştiği söylenebilir.

Öğrencilere açık öğretimi nasıl tercih ettikleri sorulduğunda örnekleme öğrencilerin % 50'si açık öğretimi isteyerek ve birinci tercih olarak seçtiğini, %15'i de lisans tamamlamak amacıyla açık öğretimi tercih ettiğini belirtmiştir. Geriye kalan % 35'lik bir öğrenci kesimi ise üniversiteye giriş sınavındaki tercih sıralamasında açık öğretimin birinci tercihleri olmadığını belirtmişlerdir.

Örnekleme giren öğrencilere açık öğretim sistemine kayıt yaptırmalarını etkileyen nedenler de sorulmuş ve öğrenciler çok defa birden fazla nedenin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Tablo 5'te öğrencilerin açık öğretim sistemine kayıt yaptırmalarını etkileyen faktörlerin her birinden etkilenme oranları ayrı yüzdelere halinde verilmektedir. Buna göre

“genel bilgi ve kültür düzeyini yükseltme isteği”, “bir üniversite diploması sahibi olma isteği”, “kayıtlı olduğu bölümle ilgili bir meslek sahibi olma isteği”, “çalıştığı işyerinde maaş ve kıdem artışı isteği” ve “bir iş yerinde çalıştığından dolayı devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememe durumu” gibi faktörler öğrencilerin açık öğretime kayıt yaptırmaları üzerinde en çok etkili olan nedenler arasında yer almaktadır.

TABLO 5 YAKLAŞIK BURAYA

Bunlar dışında, “açık öğretim dışında bir yer kazanamadığından açıkta kalma korkusu”, “evlilikten kaynaklanan ailevi sorumluluklar nedeniyle devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememe durumu”, “askerliği tecil ettirme isteği” ve “ailenin devam zorunluluğu isteyen fakültelere göndermemesi” gibi faktörler ise öğrencilerin açık öğretime kayıt yaptırmaları üzerinde diğer nedenlere oranla daha az etkili olmuştur. Bu aynı zamanda öğrencilerin açık öğretimi tercih etme nedenlerinin, maaş ve kıdem artışı, askerlik tecil ettirme, veya açıkta kalma korkusu gibi toplumda mevcut olan sanıların aksine daha geniş bir çeşitliliğe dayandığını göstermektedir. Açık öğretimin devam zorunluluğuna dayalı olmaması da özellikle ailevi sorumlulukları olan öğrenciler açısından bir tercih kaynağı oluşturmaktadır. Nitekim örnekleme oluşturan öğrencilerin % 69’u açık öğretimi ailevi sorumlulukları aksatmadan yürütülebilen bir sistem olduğu fikrine katıldığını belirtmişlerdir.

Yukarıda verilen nedenlerle ilgili kimi öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Benim gibi düşük dereceden emekli olmak zorunda olan memurlar için AÖF’yi sadece birinci dereceye düşmek için bir araç olarak görüyorum, bizlere dersler konusunda biraz yardımcı olunmasını rica ediyorum.”

“AÖF varoluşunun en büyük nedeni çalışanların eğitimdeki fırsat eşitliğini sağlamak ve de maaşlarının artmasına derece ve kademe almalarını sağlamak için bir basamak. Gerisi tamamen boş.”

Öte yandan Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan bazı kadın öğrenciler ise:

“Bizim bölgenin birçok sorunu eğitimsizlik yüzündendir. Kızların okuma, evlenme, arkadaş edinme, ve düşünme hakları çok feci şekilde engelleniyor bu ancak eğitimle düzelir.”

“Bizlere böyle bir imkan sunduğunuz için teşekkür ederim. Ben bir mağdurum birçok şeyden maalesef mahrum kaldım. Ama sizden ricam özellikle bizim bölgedeki bayanlar için eğitim sisteminizi ayarlamanızdır, Çünkü benim kızkardeşlerim de okumaktan mahrum kaldılar, başkalarının kalmasını istemiyorum. Umut ediyorum ki gelecekte sizin güneşiniz bizim bölgeden daha da parlacak.”

Öte yandan bir iş yerinde çalışıyor olmasından dolayı devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememe durumunun açık öğretime kayıt yaptırmada etkili olduğunu belirten (Tablo 5) öğrencilerin % 75’i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durum kadınların çalışma yaşamına, her geçen gün daha çok katılmakla birlikte erkeklere oranla halen daha geri planda kaldıklarını göstermektedir. Örneklemi oluşturan kadın öğrencilerin %61 gibi bir çoğunluğunun çalışıyor durumda olmasına rağmen bu oranın erkek öğrencilerde %85 gibi oldukça yüksek bir düzeyde olması bu bulguyu desteklemektedir.

Ailelerinin devam zorunluluğu isteyen fakültelere göndermemelerinin açık öğretime kayıt yaptırmalarında etkili olduğunu belirten öğrenciler içinde (Tablo 5), Marmara ve Ege bölgelerinde yaşayan öğrencilerin yalnızca % 8’i bu faktörü etkili bulurken, bu oran diğer bölgelerde % 25’lere kadar yükselmektedir.

Açık öğretime kayıt yaptırmada etkili olan nedenlerin kadın ve erkek öğrenciler için önemlerine baktığımızda ise maaş ve kıdem artışı faktörünün erkek öğrenciler arasında kadın öğrencilere nazaran daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu da toplumda kadın ile erkeğe

biçilen ve ücretli çalışma ile kariyeri erkeğin egemen alanı olarak resmeden toplumsal cinsiyet rolleri ile kesişen bir veridir.

Örnekleme oluşturan öğrencilere ayrıca “Sizce açık öğretim, ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle eğitimlerini tamamlayamamış olanlar açısından eğitimlerini tamamlamada bir fırsat mıdır?” sorusu da yöneltilmiştir. Örneklemin % 73'lük bir bölümü bu soruya olumlu yanıt verirken % 19'luk bir bölümü olumsuz yanıt vermiş, % 8'lik bir bölümü ise bu konuda fikri olmadığını beyan etmiştir. Benzer şekilde açık öğretimin çalışanlar için eğitimde fırsat eşitliği sağlayıp sağlamadığı sorusu da yöneltilmiş ve öğrencilerin % 65'i soruya olumlu, % 22'si ise olumsuz yanıt vermişlerdir. Öğrencilerin % 13'lük bölümü ise bu konuda herhangi bir fikir belirtmemişlerdir. Bu da açık öğretimin, öğrencilerin önemli bir çoğunluğu tarafından, eğitimdeki fırsat eşitsizliklerini gidermede önemli role sahip olan bir kurum olarak algılandığını göstermektedir.

Açık öğretim sisteminin Türkiye'de ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle eğitimlerini tamamlayamamış olanlar açısından eğitimlerini tamamlamada bir fırsat olduğu fikrine katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik kökenlerine bakıldığında ise cinsiyet açısından bu öğrenciler içinde en büyük grubu % 62 ile erkek öğrenciler, medeni hal açısından % 58 ile evli olan öğrenciler, mesleki açıdan % 74 ile işçi ve özellikle memur olarak çalışan öğrenciler, gelir açısından da % 56 ile 500 milyon ve üstünde bir gelire sahip olan öğrenciler oluşturmaktadır. Baba mesleği açısından da bu öğrenciler arasında en büyük grubu % 50 ile babası emekli ve çiftçi olan öğrenciler oluşturmaktadır. Son olarak bu öğrencilerin % 61'i de bir nedenden ötürü daha önce eğitimine ara vermiş öğrencilerden oluşmaktadır.

Buradan da anlaşılacağı üzere açık öğretimin ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle eğitimlerini tamamlayamamış olanlar açısından eğitimlerini tamamlamada bir fırsat olduğunu düşünen öğrencilerin sosyo-ekonomik kökenlerine bakıldığında bu öğrencilerin daha çok alt veya orta-alt gelirli ailelerden gelen ve çeşitli nedenlerden dolayı eğitimine ara vermek

durumunda kalan, kentsel alanlarda yaşayan, evli ve çalışan öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

Bunun dışında öğrencilere açık öğretimin eğitim hizmetlerinin daha çok hangi cinsiyet grubuna yönelik olduğu konusundaki fikirleri sorulmuştur. Öğrencilerin % 84 gibi önemli bir çoğunluğu her iki gruba birden yönelik olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Buna bağlı olarak öğrencilere “cinsiyetiniz farklı olsaydı yine açık öğretimi seçer miydiniz?” sorusu yöneltilmiş ve örnekleme oluşturan öğrencilerin % 85’i soruya olumlu yanıt vermiştir. Öğrencilerin % 85’inin bu soruya olumlu yanıt vermiş olması Türkiye’de yürütülen açık öğretimin bir sistem olarak belirli kesimlerden gelen hem kadın hem de erkek öğrencilerin toplumsal taleplerine geniş ölçüde yanıt verebilecek nitelikte düzenlendiğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle bu durum açık öğretimin Türkiye’de hem eğitimine ekonomik olanaksızlıklar veya toplumsal cinsiyet gibi nedenlerle ara vermek durumunda kalmış olanların hem de işçi-memur kökenli ailelerden gelen ve kendileri de daha çok işçi-memur gibi ücretli olarak çalışan erkek ve kadınların amaçlarına çok-yönlü olarak yanıt verebilen bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

Örnekleme oluşturan öğrencilere AÖF diplomasını aynı dalda örgün eğitim veren fakültelerin diplomaları ile eşdeğer görüp görmedikleri de sorulmuştur. Öğrencilerin %40’a yakın bir bölümü AÖF diplomasını diğer fakültelerle eşdeğer gördüğünü belirtirken yarısından fazlası da AÖF diplomasını daha aşağı düzeyde gördüğünü belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak öğrencilerin kullandıkları ifadelerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“AÖF hiç bir zaman bir üniversite muamelesi görmüyor. Üniversite mezunu olarak itibarı olmuyor.”

“AÖF öğrencisi mezun olduktan sonra diğer okullarla aynı haklara sahip olamıyor.”

“Üniversite kimliğini iş yerleri tanımıyor.”,

“AÖF diploması diğer üniversite diplomalarıyla denk bir iş imkânı sunmuyor, mezunları yeterince iş bulamıyor.”

“Diploma kıyaslamalarının olduğu bu ülkede AÖF’nin yapabileceği fazla da bir şey yok.”

“Diğer fakültelerle aynı seviyede tutulmuyor, mezun olunca iş bulunamıyor, diğer fakülteler kadar revaçta değil.”

“Açık öğretim olduğu için pek çok kişi tereddütte kalıyor. Onun okulu yok öyle okunur mu deniliyor. Bu yüzden pek çok ayrı insan maksat girmiş olmak için kayıt oluyor. Bu okulun önemini, diğer okullar gibi eş değer olduğunun duyurulması gerekir.”

Son olarak örneklemeindeki öğrencilere çocuklarının ileride açık öğretimde okumasını isteyip istemedikleri sorulduğunda, Tablo 6’da görüldüğü gibi, örneklemin yalnızca çok küçük (%6) bir bölümünün çocuklarının ileride açık öğretimde okumasını istediği belirlenmiştir. Örneklemin % 39’unu oluşturan büyük bir grup ise, bunu çocuklarının kendi kararlarına bırakacağını belirtmiş; % 36’sını oluşturan başka bir grup da “başka bir üniversite kazanamadıkları takdirde evet” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya yönelik olarak öğrencilerin kullandıkları ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Çocuklarımın örgün eğitim görmesini isterim yüzyüze eğitim her zaman daha iyi. Fakat farklı bir alanda eğitim alsalar dahi açık öğretime de okumalarının kendi gelişimleri açısından çok yararlı olacağı kanaatindeyim”.

“Çocuğumun başka fakülteleri kazanması için gerekli bütün imkanları önüne serdim. Eğer başaramazsa AÖF olabilir.”

“AÖF dışında daha iyi yerleri kazanma şansı olursa ona yönlendirirdim.”

“Başka bir fakülte bitirdikten sonra AÖF’de tabiki okuyabilir, ama AÖF diploması ile çalışmayan bir insanın artıları çok fazla değil.”

“AÖF’yi 2.veya 3.üniversite olarak mutlaka okumalarını isterim.”

TABLO 6 YAKLAŞIK BURAYA

Bu veriler göstermektedir ki örnekleme oluşturanlar açısından yukarı doğru toplumsal hareketlilikte açık öğretim bir araç ve bir basamak olarak görülmekle birlikte çocukları açısından yeterli bir araç olarak görülmemekte, çocukları için daha iyi yaşam şansları yaratacaklarına inandıkları örgün eğitim veren üniversiteleri uygun bulmaktadırlar.

Nitekim, “Açık öğretimde okumayı herhangi bir kimseye tavsiye eder miydiniz?” şeklinde sorulan soruya öğrencilerin % 90’ına yakınının “evet, tavsiye ederdim” şeklinde olumlu yanıt vermesine rağmen “kimlere tavsiye ederdiniz?” sorusuna neredeyse hiç birisinin çocuklarına tavsiye etmemesi de bunu doğrulamaktadır. Öğrencilerin açık öğretimde okumayı kimlere tavsiye ettiklerine bakıldığında ise en çok çalışanlara, memurlara ve meslektaşlarına tavsiye ettikleri görülmüştür. Bu da açık öğretimin kendi öğrenci kitlesi tarafından da daha çok çalışan veya örgün eğitime devam edemeyenlere ya da eğitimine bir şekilde ara vermek durumunda kalanlara uygun bir model olarak görüldüğünü göstermektedir.

5. Sonuç

Türkiye’de açık öğretim sisteminin sosyolojik yapısına bakıldığında iki temel noktanın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, kentsel alanda yaşayan ve belirli

nedenlerle eğitimini tamamlayamadan çalışma yaşamına erken yaşta başlamış olan orta ve alt gelir gruplarının açık öğretimdeki çeşitli bölümleri mezuniyet sonrası karşılaştacağı her türlü olumsuzluklara ve toplumda var olan ön yargılara rağmen tercih etmeye devam etmeleridir. İkinci nokta ise, teknolojik gelişmelerin açık öğretim sisteminin önünü her geçen gün daha fazla açmasıdır. Bu iki temel nokta önümüzdeki yıllarda açık öğretime olan talebin artarak devam edeceğini göstermektedir.

Fırsat eşitsizliği açısından bakıldığında, açık öğretimden mezun olan öğrencilerin mezuniyet sonrası işgücü piyasasında kendilerini üniversitelerin örgün eğitim veren bölümlerden mezun olan öğrencilere göre dezavantajlı konumda buldukları bir gerçektir. Ancak bu durumun tamamıyla açık öğretim sisteminin neden olduğu bir eşitsizlik olmadığına altının çizilmesi gerekir. Hatta açık öğretim sisteminin işgücü piyasasında bu tür eşitsizlikleri azaltıcı bir rol oynadığını öne sürmek bile mümkündür. Zira, Türkiye’de açık öğretim sistemi işgücü piyasasına üniversite mezunu olarak girme şansı belki hiç olmayan geniş bir toplumsal kesime bu olanağı sunmaktadır. Nitekim, örneklem gurubundaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu açık öğretim sisteminin eğitimdeki fırsat eşitsizliğini artıran değil tersine azaltan bir rolü olduğu görüşündedirler. Bu da, çoğunluğu üniversitelerin örgün eğitiminden yararlanamayan bu öğrencilerin, uzaktan yüksek öğrenim görme imkanı sunan açık öğretimin olmaması durumunda üniversite eğitimi alma imkanlarının büyük bir olasılıkla ortadan kalkacağını düşüncülerinden kaynaklanmaktadır. Burada kısaca belirtmek gerekir ki, eğitimde fırsat eşitsizliğinin çok farklı nedenleri bulunmaktadır ve bu eşitsizliğin azaltılması çok yönlü sosyal, ekonomik ve eğitim politikalarının geliştirilmesi ile mümkündür.

Bununla birlikte açık öğretim sisteminin, coğrafi uzaklıkları ne olursa olsun tüm bireylere uzaktan eğitim teknolojileri yoluyla eğitim hizmeti sunuyor olması, bireylerin bu eğitimden eşit bir şekilde yararlandıkları anlamına gelmemektedir. Bireylerin yaşadığı coğrafya, gelir düzeyleri, cinsiyetleri, istihdam durumları ve medeni halleri açık öğretim

hizmetlerinden yararlanma biçimlerini oldukça etkilemektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, açık öğretim sistemi sosyal ve ekonomik nedenlerle eğitimlerine ara vermiş, yarıda bırakmış, hatta hiç başlayamamış olan toplumsal kesimlerin eğitim taleplerini karşılayan bir eğitim programıdır.

Açık öğretim sistemi yukarıya doğru hareketlilikte de örgün eğitim olanaklarından yararlanamamış olan geniş bir toplumsal kesim için ikinci ve/ya son bir fırsat gibi görülmektedir. Bununla birlikte, örneklem grubuna dahil olan öğrencilerin çocukları için açık öğretim yerine örgün eğitim veren üniversiteleri tercih etmeleri bir çok açıdan anlamlıdır. Bunlardan belki de en önemlisi öğrencilerin yukarıya doğru hareketlilikte çocukları için, açık öğretimin kendilerine sunduğu eğitimden daha iyi bir eğitim sunacağını düşündükleri örgün eğitim sistemini uygun görmeleridir. Açık öğretim sistemindeki öğrencilerin çocuklarının üniversitelerde örgün eğitim almaları yönündeki beklentilerinin çok güçlü olması aynı zamanda Türkiye’de orta ve alt gelir grupları açısından üniversitelerde örgün eğitimin en önemli sıçrama tahtası olma konumunu devam ettirmekte olduğunu göstermektedir.

Örneklem grubunda açık öğretimi tercih etmelerinin nedenlerini yalnızca örgün üniversiteleri kazanamamış olmalarına, bir başka deyişle üniversiteye giriş sınavında açıkta kalma korkusuna bağlayan öğrencilerin oranı görece azdır. Örneklem grubundaki öğrencilerin temel eğilimlerine bakıldığında açık öğretimi tercih etme nedenleri arasında yer alan üniversite diploması sahibi olma isteği, genel bilgi ve kültür düzeyini yükseltme arzusu, bir işyerinde çalıştığından dolayı devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememeleri, bir meslek sahibi olma isteği ve maaş ve kıdem artışı sağlama düşüncesi gibi nedenlerin çok daha etkili oldukları görülmektedir. Bu şunu göstermektedir; Türkiye’de açık öğretim yalnızca üniversite sınavında örgün eğitim veren bölümleri kazanamayan öğrencilerin son uğrak yeri değildir. Aksine açık öğretim sistemi günümüz dünyasında farklılaşan eğitim taleplerini karşılayan ve kitleler tarafından her geçen gün daha fazla talep edilen bir eğitim modeli haline gelmiştir. Örneklem

grubuna dahil olan her iki öğrenciden birinin açık öğretimi bilerek ve isteyerek tercih ettiklerini belirtmeleri de bunun bir göstergesidir. Ayrıca örneklem grubundaki öğrencilerin % 90'ının açık öğretimde okumayı başkalarına tavsiye ettiklerini ifade etmeleri de bu görüşü desteklemektedir.

Açık öğretime yönelik toplumda varolan küçümseyici bakış açısı ve önyargılara rağmen örneklem grubundaki öğrencilerin açık öğretime yönelik tutumlarının olumlu olması son derece önemli bir veridir. Ancak bu veriler açık öğretim sisteminin ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye muktedir bir sistem olarak görülmesi anlamına gelmemelidir. Aslında açık öğretim kitlelerin çok yönlü eğitim taleplerini karşılayan ve bunu uzaktan eğitim teknolojileri ile yapan bir eğitim modeli olarak görülmelidir. Açık öğretim sistemi, özellikle örgün üniversite eğitimi alma şansını yitirmiş olan alt gelir grupları için yukarıya doğru hareketlilikte son bir umut ve/ya bir şans kapısı olmaktadır. Bu nedenle, bugün Türkiye’de açık öğretimi örgün eğitimin bir alternatifi veya bir karşıtı olarak değil farklılaşan eğitim taleplerini karşılamaya yönelik yeni bir model olarak görmek gerekmektedir.

Summary

This paper specifically examines social and economic profiles of students who are enrolled in open education in Turkey. The extent to which distance education has expanded worldwide, have resulted in a wide range of academic research in the literature. In Turkey too, it is a big issue since circa one million students take distance education. Since its foundation in 1982 by Anadolu University, distance education has expanded successfully despite prevailing prejudice and bias in society in general. In Turkey, distance education has mainly targeted those who have somehow interrupted and or failed to get access to universities that give formal education, and those who are already working and thus not able to take formal education. In

addition to this, adults who could not carry on their education after secondary school as a result of a number of reasons have also been the main target group for distance education in Turkey.

Based on questionnaires, this paper analyses social background of students in distance education. Findings of this study indicate that it is mainly low-income groups who take distance education in Turkey. As their account suggest that they generally preferred studying distance education and they are rather satisfied with the type of education that they have been through in distance education. This paper argues that there are numbers of reasons for this. First, those who work as state employees or state civil servants get promotion and pay raise after they attain their diploma from Open Faculty of Anadolu University. Secondly, those who live in rural areas are quite satisfied with distance education since there are no other alternatives for them to carry on their education after senior secondary school education. Thirdly, women who have not been able to manage to take university education due to patriarchal family restrictions and limitations, take distance education as the last chance to carry on their education. And fourthly, those who have failed to win university entrance exam and found themselves outside the formal education system, have an opportunity to get a university diploma. Contrary to expectation, we have found little evidence to support the idea that students of Open Faculty are those who intend to refrain from compulsory military service and those who are older age groups to take distance education. Conversely, this study reveals that students in distance education mainly consist of young age groups, are willing to take distance education and have carrier aspirations with a diploma from Open Faculty.

Kaynakça

- AÇIK ÖĞRETİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİ PROFİLİ ARAŞTIRMASI**, AÖF Çalışma Raporu, 2003.
- BARKAN, Murat ve Bahire EFE ÖZAD (2004) “Open Learning: Communicating with the Learner” **The Turkish On-line Journal of Educational Technology (TOJET)**, Vol.3, Issue 3, ss.43-49.
- BEAUDOIN, Michael F. (2003) “Distance Education Leadership for the New Century”, **Online Journal of Distance Learning Administration**, Vol.6, Issue.2, Yaz 2003, State University of West Georgia, Distance Education Center.
- BELL, Daniel (1973) **The Coming of Post-Industrial Society**, New York: Basic Books.
- CASTELLS, Manuel (1996) **The Rise of the Network Society**, Mass: Blackwell.
- DEMİRAY, Uğur (1991) “Identification of the Distance Education Students in Turkey: A Case Study Open Education Faculty”, **Indian Journal of Distance Education**, Vol.4, ss.83-91.
- DEMİRAY, Uğur (1993) **Açık Öğretim Fakültesi Yetişkin Yaşlı Mezunları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 629/338.
- DEMİRAY, Uğur (2002) “Live TV for Support of Student Exam Preparation: A Pilot Study at Anadolu University’s Distance Education System”, **International Journal of Technologies For the Advancement of Knowledge and Learning**, Vol.4, Issue 2, ss.48-50.
- DHANARAJAN, Gajaraj (2001) “Distance Education: Promise, Performance and Potential”, **Open Learning**, Vol.16, No.1, ss.61-68.

FAITH, Karlene (ed.) (1988) **Toward New Horizons For Women in Distance Education: International Perspectives**, London and New York: Routledge.

FOUCAULT, Michel (1995) **İktidar ve Direnme Odakları**, Çev. Ali Akay, İstanbul: Bağlam Yay.

HAKAN, Ayhan., Aydın Ziya ÖZGÜR, Erdal KARA, Dilruba KÜRÜM ve Berrin ÖZKANA (2004) **Açık Öğretim Sistemi Lisans Programlarının Değerlendirilmesi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1554.

HIPLE, David ve Stephen FLEMING (2002) “Models for Distance Education in Critical Languages”, iç. **New Technologies and Language Learning: Issues and Options** (der. C. A. Spreen), Honolulu, University of Hawaii, Second Language Teaching & Curriculum Center (<http://nflrc.hawaii.edu/networks/tr25/TR25-1.pdf>).

HOLLOWAY, Robert, E., ve Jason OHLER (1991). “Distance Education in the Next Decade”, iç. **Instructional Technology, Past, Present, and Future** (der. G.J. Anglin), Englewood, CO: Libraries Unlimited, ss. 259-266.

HOWELL, Scott L.; WILLIAMS, Peter B. ve LINDSAY, Nathan K. (2003) “Thirty-two Trends Affecting Distance Education: An Informed Foundation for Strategic Planning”, **Online Journal of Distance Learning Administration**, Volume VI, Number III, Güz 2003, State University of West Georgia, Distance Education Center.

KESİM, Mehmet (2005) “E-Learning Via Cooperative Use of DVB and High Speed Internet: Convergence of Broadcasting and Internet”, Yayımlanmamış Konferans Sunuşu, **Lifelong E-Learning. EDEN 2005 Annual Conference**, Helsinki, Finland.

MARGINSON, Simon (2004) “Don't Leave Me Hanging on the Anglophone: The Potential for Online Distance Higher Education in the Asia-Pacific Region”, **Higher Education Quarterly** Vol.58, Issue 2-3, ss.74-114.

ÖZGÜR, Aydın Ziya (2000) “Eğitim Programlarında Öğrenci ve Öğretici Arasında Etkileşime Yönelik Olarak Canlı Yayınların Kullanılması ve Açık Öğretim Fakültesi Uygulaması”, **Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı ve Sergisi**, Ankara.

ÖZKUL, Ali Ekrem ve Mehmet KESİM (1999) “Use of Information Technologies in Open Education: Opportunities, Limitations”, Yayınlanmamış Konferans Sunuşu, **Information Technology Supported Education Conference**, Ankara.

WHEELER, Steve (2005) “Information and Communication Technologies and the Changing Role of the Teacher”, **Journal of Educational Media**, Vol.26, No.1, ss.7-18.

TABLolar

Tablo 1: Açık Öğretim Sistemine 2003-2004 Öğretim Yılında Kayıtlı Tüm Öğrencilerin Bölgesel Dağılımları (sayfa 8'de)

Açık Öğretim Öğrencilerinin Yaşadıkları Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı	Evren Geneli n=783.657
Marmara Bölgesi	%36,4
İç Anadolu Bölgesi	%20,4
Ege Bölgesi	%13,4
Akdeniz Bölgesi	%10,3
Karadeniz Bölgesi	%9
Doğu Anadolu Bölgesi	%5,5
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	%5
TOPLAM	%100

Kaynak: Açık Öğretim Fakültesi Öğrenci Profili Araştırması, 2003, AÖF Çalışma Raporu.

Tablo 2: Örneklemdeki Öğrencilerin Yaş Dağılımı (sayfa 9'da)

Yaş Aralığı	Örneklem Geneli n= 622
18-21 yaş arası	%18
22-30 yaş arası	%36
31-40 yaş arası	%35
41 yaş ve üzeri	%11
TOPLAM	%100

Tablo 3: Örnekleme Giren Öğrenciler ile 2003-2004 Öğretim Yılında Açık Öğretime Kayıtlı Tüm Öğrencilerin Gelir Durumlarının Karşılaştırması (sayfa 12'de)

Gelir Düzeyi	Örneklem Geneli n=622	2003-2004 Öğretim Yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Sistemine kayıtlı olan öğrenciler n=783.657
1 milyarın üzerinde	%14	%9
500 milyon- 1 milyar	%40	%42
250 milyon-500 milyon	%19	%37
250 milyondan az	%27	%12
TOPLAM	%100	%100

Kaynak: Açık Öğretim Fakültesi Öğrenci Profili Araştırması, 2003, AÖF Çalışma Raporu.

Tablo 4: Öğrencilerin Eğitimlerine Ara Verme Nedenleri (sayfa 14'te)

Eğitime Ara Verme Nedeni	Örneklem Geneli n=323
ÖSS'yi kazanamadığı için	%63
Ailelerinin ekonomik zorlukları	%26
Erken yaşta evlenme ve/ya evlilikten kaynaklanan ailevi sorumluluklar	%7
Cinsiyetinden dolayı eğitimi engellenenler	%4
TOPLAM	%100

Tablo 5: Örneklem Giren Öğrencilerin Açık Öğretime Kayıt Yaptırmaları Üzerinde Etkili Olan Nedenler (sayfa 15'te)

Açık Öğretime kayıt yaptırmada etkili olan neden	Öğrencilerin etkilenme oranları n=622
Genel bilgi ve kültür düzeyimi yükseltme isteği	%95
Üniversite diploması sahibi olma isteği	%91
Kayıtlı olduğum bölümle ilgili bir meslek sahibi olma isteği	%55
Çalıştığım işyerinde maaş ve kıdem artışı	%52
Bir işyerinde çalıştığımndan dolayı devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememem	%51
Alacağım bilgileri çalıştığım işyerinde kullanma isteği	%51
Açık Öğretim dışında bir yer kazanamadığımdan, açıkta kalma korkusu	%29
Evliliğimden kaynaklanan ailevi sorumluluklarım nedeniyle devam zorunluluğu isteyen fakültelere gidememem	%20
Askerliğimi tecil ettirme isteğim	%15
Ailemin devam zorunluluğu isteyen fakültelere göndermemesi	%12
Devam zorunluluğu olan fakültelelerde okumamı aksatacak bedensel bir engelle sahip olmam	%1

Tablo 6: Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Çocuklarının Açık Öğretimde Okumasına Yönelik Tutumları (sayfa 20'de)

İleride çocuklarınızın Açık Öğretimde okumasını ister misiniz?	Örneklem Geneli n=622
Çocuklarımın kendi kararlarına bıraktım	%39
Başka bir üniversite kazanamadıkları takdirde, evet	%36
Hayır, istemem	%13
Evet, isterim	%6
Fikrim yok	%6
TOPLAM	%100